

Historické základy environmentalizmu a environmentálneho práva (XXIV.)

„Človek sa riadi podľa zeme, zem sa riadi podľa neba, nebo sa riadi podľa tao, tao sa riadi podľa seba.“

(Lao-c' : text XXV. z Knihy o tao a cnosti/ Tao Te Ťing; 6. stor. prnl.)

Pozorovanie vesmírnych telies, prírodných javov, klímy, počasia, okolitého environmentu a jeho zmien sa po stáročia premietalo do rôznych povier, pranostiek, ľudových tradícií, sviatkov a slávností, ktoré spätne ovplyvňovali environmentálnu situáciu. Výsledky dlhodobého tradičného/spontánneho alebo zavedeného systematického environmentálneho monitoringu, ale aj dobré a zlé znamenia (*ōmen*), zjavenia, fikcie, rôzne náznaky a predzvesti navádzali v odlišných environmentálnych podmienkach prevažne na najvýhodnejšiu (nie najsprávnejšiu) cestu – určitú aktivitu alebo celkovo spôsob života a správania sa ľudí, pričom upevňovali alebo oslabovali niekoho moc. Významné postavenie pritom získal okultizmus (v antike ako súbor štyroch syntetických náuk: fyziogónie, androgónie, kozmogónie a theogónie alebo populárnejšie ako súbor: alchýmie, mágie, psychurgie a theurgie), ktorý s rôznymi prejavmi bielej (prírodnej) a čiernej mágie tvorí syntézu – hermetizmus. Environmentálny vývoj často ovplyvňovali zázraky a veštby spojené oddávna s rôznymi rituálmi a praktikami, napríklad s liatím oliva, vosku alebo oleja do vody, s hydromantiou, pyromantiou, geomantiou, cheiromantiou, astrológiou založenou na konštelácii planét a hviezd, hemerologickými zoznamami s vyrátanými priaznivými a nepriaznivými dňami, ale aj s výkladmi snov (oneiromantiou), spísaných už v chaldejských snároch. Pri nich sa však tiež využívali zistenia z environmonitoringu, ale aj astronómie, fyziky, chémie, biológie a iných vied. Niektoré sa potvrdili, spresnili alebo nepotvrdili (vyvrátili) a často dlhodobito/tradične stali súčasťou hovorenej, písanej alebo znakovkej environmentálnej informatiky, iné prevažne z mocenských dôvodov vládni a náboženskí predstavitelia utajovali, odmietali, prekrucovali, znevažovali, potláčali, až kým neupadli do zabudnutia, alebo kým sa nezverejnili a neobjektivovali. Prítom *povery* boli/sú výsledkom iracionálneho vysvetľovania javov a fantastického dotvárania predstáv o objektoch a javoch v prírode (zahŕňajú simulárnu a kontagióznú mágiu, animizmus s vierou v dušu/dvojníka/démona predmetov a manizmus s vierou v dušu zomretých) a o nadprirodzených bytostiach a silách (polydemonizmus s prechodom do polyteizmu až monoteizmu). *Pranostiky* predstavujú sčasti racionálne úsudky a zovšeobecnené poznatky získané z dlhoročného pozorovania prírody a jej zložiek, najmä jej vplyvu na environment človeka, hospodárskych rastlín a živočíchov, ako aj lovených zvierat, vtákov a rýb. Pre hospodárov a pre každoročné prežitie ľudí mali väčší význam než mnohé historické udalosti, začínajúce narodeniami vladárov a končiacie po vojne mierom, ktorý viedol k ďalšej (ne)odôvodnenej vojne pre nový mier. Múdri vladári staré poznatky a zvyky rešpektovali a každé náboženstvo sa ich snažilo využiť, prispôbiť až začleniť do svojej liturgie (opak viedol ku krutovláde, násilnému presadzovaniu viery, mučenictvam, popravám, genocídám, revoltám i vojnám). Napríklad 25. marec, ktorý sa pôvodne pokladal za Deň stvorenia sveta (*Anno Mundi*) z prachaosu - Tohuwabohu (hebr. *tohu-*

vohu) uprostred pravôd/prahlbočiny (hebr. *tehom*) a na Deň jarnej rovnodennosti (6. deň egyptského 9. mesiaca Pachons/Chons/Khonsu/kopt.Pakhon), resp. za Deň návratu bohyně (jari), stal sa Dňom zvestovania Panne Márie (Zvestovanie Pána/Vtelenie/Inkarnácia neskoršie pohyblivo, napr. 31. marca 2008). Podľa *Bible* po predpolročnom zvestovaní kňazovi Zachariášovi, že jeho žena Alžbeta porodí výnimočného syna - Jána Krstiteľa, vtedy aj jej archanjel Gabriel (čo značí Sila Elova/Muž Elov) v Nazarete oznámil, že „*Duch Svätý zostúpi na ňu, moc Najvyššieho ju zatieni a počne Božského syna*“, na čo odpovedala: „*Fiat/Staň sa*.“ Slovenský ľud po rozšírení tohto sviatku asi v 10. storočí koniec tohto dňa uvádzal modifikovane pranostikou: „*Keď v noci na Matičku bude jasno, bude úroda i krásno*.“ Už predtým 19. marca sa na sv. Jozefa koniec zimy uvádzal takto: „*Jozef s Máriú, zimu zabijú*“, alebo „*Na Jozefa slunéčko dáva chléb a vínečko*“, 12. marca „*Na sv. Gregora plávajú ľady do mora*.“ Zvestovanie vo viacerých krajinách nahradilo staršie sviatky, napríklad v Arménsku medzi rokmi 468 - 471 oslavu perzskej/iránskej bohyně vód a plodnosti/úrodnosti Anahitis. S jej ekvivalentom – matkou životiteľkou, bohyňou plodnosti a ochrankyňou oviec a prasiat, Mokošou/Mokušou, spájali sa modlitby a sexuálne mystériá, na Ukrajine (s centrom v Kyjeve) a v Rusku, ktoré praktizovali ženy ešte v 16. - 19. storočí, kým definitívne nesplynula s Bohorodičkou. V Etiópii počas sviatku oromskej bohyně plodnosti Atete hádzali ženy do vody posvätné rastliny. Tento zvyk si zachovali aj po jej christianizácii v rámci sviatku Astarjo Mariam. Počas Sviatku slzy 16. júna tu pretrvala úcta aj k Eséte ako rodičke Nílu (najdlhšej rieky sveta 6 718 km), i keď jeho prameň (Rukarara-Mwogo-Nyabarongo) objavili až v lesoch Nyungwe v Rwande (Angličan Neil McGrigor a kol. 31. marca 2006). Aztécku bohyňu matku Tonantzín pre urýchlenie christianizácie španielski kresťanskí misionári stotožnili s Pannou Máriou Guadalupskou a jej chrám na vrchu Tepeyak po zjavení 12. decembra 1531 prestavali na mariánsky kostol. Obdobne postupovali nielen v Mexiku, ale aj v Peru a na iných miestach. Príchod jari všade oznamoval prežitie, plodnosť a nový život (hind. zrodenie = *džáti*, znovuzrodenie = *punardžáti*, budh. *patisandhi*). Napríklad na jar na Blízkom východe a v Grécku oslavovali zmŕtvychvstanie pôvodne sýrskeho západosemitského boha plodnosti a vegetácie Adónisa (podľa semitského slova Ádón/Pán/foen. Ado; v Etrúrii Atunisa a vo Frýgií Attisa, ktorého kvapky krvi po kastrácii sa zmenili na fialky), ktorého v auguste pochovali (po ňom pomenovaný rastlinný rod *Adonis*/hlaváčik). Zo spojenia Déméter s lasiódnom na trikrát zoranom poli vzišiel boh bohatstva Plúto. Pred návratom na Olymp ešte naučila Triptolema, syna eleusínskeho kráľa Kelea, orať polia a pestovať obilie s prenesením tohto poznatku na ľudstvo. Exaktnejšie k zmene environmentu navádzali už sumerské *Dávne rady oráča synovi* z 3. tisícročia prnl. a spis *Kedysi roľník synovi* napísaný na 14. klinopísnej tabuľke z knižnice v Nínive zo 7. storočia prnl. Pohlavné spojenie božskej dvojice (*hierogamiu*), podporujúce plodnosť, ale symbolizujúce aj stvorenie sveta a živo-

Gotická predstava Zvestovania podľa Simone Martiniho (pôvodne Siena 1333, dnes Galéria Uffizi vo Florencii)

Renesančná predstava Zvestovania podľa Leonarda da Vinci (pôvodne Monteoliveto 1472, dnes Galéria Uffizi vo Florencii)

ta v jeho prostredí, poznali už v Mezopotámii. V Uruku ho praktizoval AN/Anu s KI/Antum (neskoršie Dumuzi/Tammúz s Innanou/Ištar, zostupujúci do podsvetia počas júlového sucha a vystupujúci z neho ako boh vegetácie na 160 dní začiatkom januára), v Sippare a Larse slnečný Utu/Šamaš so Šeridou/Ajou, v Ure mesačný Nanna s Ningal, v Lagaši poľnohospodársky Ningirsu s Babou, v Borsippe Nabú s Kašmétou, v Babylone Marduk so Sarpánitu, spravidla na vrchole zikkuratu na konci novoročného sviatku Akitu v zastúpení zbožšteným vladárom a jeho ženou alebo kňazkou entu (sum. NIN.DIN.GIR). Posvätnú svadbu (*hieros gamos*) poznali ako prejav spiritualitu vo vzťahu k environmentu aj Gréci (spojenie Dia s Hérou slávil v siedmom mesiaci Gamelion ako *Theogamiu/Gamélia*), Rimania (Iupitera s Iuno), Egypťania (Geba s Nút ako rodičov slnečného Ra s jeho narodeninami v posledný 30. deň 12. mesiaca Mesóré/Heru-Khuiti/Mesut-Ra/kopt. Mesori = 13. júla, resp. po piatich prechodných koncoročných dňoch narodením Usíra, Hóra, Seth, Esét a Nephthys spojenie Usíra/Osirisu s Esétou/Isis počas Sviatku otvárania roka/Hb wp rnp.t v domoch zrodenia – *mammisi* v prvý deň 1. mesiaca Thovt/Thoth/Tekh/Thuthi/kopt.Thout = 19. júla), Churriti (Tešuba s Chepat), Chetití (Tarhunta/Taru s Wurušemu) a iné národy. Napríklad na južnej pologuli novozélandskí Maori veria, že nebeský Rangi a zemská Papa každoročne splodia boha slnka Tane. U Aztékov sa Matka zeme Tlazolteotl v podobe matky bohov Teteoinnan takto spojila s Pánom kvetov Macuilxochitlhom/

Xochipillim (Operená kvetina Xochiquetzal s bohom kuku-
rice Centéotlom). Niekde sa uskutočňovali pompézne slávnosti, napríklad v Egypte v 11. mesiaci Epep/Ipet/he-met/Wadjet počas *Sviatku dobrého/plodného znovusporenia* (*Hb sxn nfr*), keď prevážali na lodi 180 km po Nile sochu bohyne Hathor z Dendery k slnečnému Hórovi do Edfú. Inde sa akty uskutočnili len jednoduchou symbolikou, napríklad podľa kresieb z 2. storočia prnl. v Škandinávii na jar oráči pri prvej orbe držali v ruke halúsku alebo stromček, aby privolali plodnosť zeme. Germáni začali prvú jarú orbu posväteným pluhom, ktorý predstavoval oplodňujúci falus. Rituálnu orbu s dreveným falusom praktizovali aj Bulhari počas jarných *Kukerských hier*, ktorých hlavnou postavou bol Kuker so zvieracou maskou. Na viacerých miestach aj v euroázijskom priestore bolo zvykom zabezpečiť úrodnosť pôdy tak, že prvú brázd musela vyorať nahá deva (napr. v Germánii) alebo sa bez odevu vykonala sejbá (napr. vo Fínsku, Estónsku, východnom Prusku), prípadne pred sejbou ženy nakvapkali do ornice materské mlieko. Podľa *Rámájány* (spísanej okolo roku 100 prnl.) našiel Djanaka, kráľ Mithily, pri orbe na poli dcéru Sítu/Brázdú. V indickom Radžastáne si pohyblivým sviatkom *Gangaur* (napr. 8. - 9. apríla 2008) uctievať bohyňu úrody a blahobyti Gauri/Belostná (epiteton bohyne plodnosti Párvatí/Durga so sviatkom *Navaratri*). Vo východnej Indii v rámci jej dozinkového sviatku *Durga Puja/Astami*, napr. 6. - 9. októbra 2008, oslavujú víťazstvo Durgy nad byvolím démonom Mahišom, pričom jej figurínu hádžu do vody (v celej Indii však 9. októbra slávia sviatok *Vijaya Dasami/Dašmi/Dusšera/Dussehra* ako spomienku na víťazstvo Ramu nad Rávanom, ktorého figurínu spália). Oplodnenie vtelením sa traduje aj podľa budhizmu, podľa ktorého sa panenskej Máji -Dévi (ekvivalent Lakšmi) v Kapilavaste prisnilo, že k nej z neba zostúpil šesťkľový biely slon, pričom otehotnela a v mesiaci vaišákha (máji) porodila v nepálskom Lumbiní Gautama Siddhártha - Buddhu (asi 563 - 483 prnl.), ktorý preukázal 32 veľkých znakov dokonalosti (*lakšana*). 49 takýchto znamení mal na tele Kchung-fu-c'gr.Konfucius (551 - 479 prnl.), ktorého päťnásťročnej panenskej matke Čcheng-caj/Ching-Tsae počas spánku v chráme na vrchu Ni-čchion oznámili Čierni vládcovia - Pán vôd a jednorožec, že porodí svojmu starému manželovi syna - mudrca a nekorunovaného kráľa. Údajne po oplodnení slnečným lúčom okolo roku 604 prnl. porodila panna aj taoistického mudrca - Starého majstra Lao-c'/Laozi/Li Er Po-janga. Trišalá, matka zakladateľa džinizmu Vardhamána/Rastúceho (asi 540 - 486 prnl.), mala vo sne 14 videní, ktoré vykladači snov (oneiromanti) vyložili tak, že porodí ako panna (v predmestí Vaišáli v Biháre) vládcu sveta Džinu - Veľkého hrdinu Mahávíru, ktorý si ctí 5 príkazní (*vrata*) tak, ako Buddha (*pañcašila*; buddhistickí mnisi ich museli dodržiavať dvojnásobok - 10 *dašašila*). Podľa inej verzie Mahávíra zostúpil z neba Pupphuttara do brahmánskej panny Dévánandy, odkiaľ ho božský anjel/posol Harinaigamášin preniesol na 83. deň po oplodnení do lona ušľachtilej matky Trišalá. Podľa *Mahábháraty* pannu Kuntí, dcéru kráľa Kuntihódža a manželku Pándua, po nepoškvrnenom počatí troch synov (Judhišhira ako syna boha spravodlivosti Dharmu, Bhíma syna boha vetra Váju a Arđžuna syna Indru) oplodnil aj slnečný Súrja. Keďže pre styk s viac ako tromi subjektami by bola označená za nečistú, zverila božské dieťa v košíku rieke Gange (obdobne sa traduje aj záchrana zakladateľa akkadskej dynastie Sargona Akkadskeho 2334 - 2279 prnl. na Eufrate, Mojžiša na Nile i dvojčiek Romula a Réma, zakladateľov Ríma na rieke Tiber). Kršnu, ako 8. avatára Višnu, porodila

panenská Dėvakí vo väzení (podľa inej verzie skrytá v maštali za prítomnosti pastierov a mudrcov) s následným prenesením dieťaťa za riekou, pričom jej brat - kráľ Kansa z Madhurai na základe predpovede ohrozenia jeho života dal pozabíjať v meste všetkých novorodencov (neskoršie analógia v Betleheme z podnetu kráľa Herodesa Veľkého, 73 - 4 prnl., pripomínaná 28. decembra). Podľa *Avesty* mazdaického proroka Zarathuštru/Zoroastra (asi 628 - 551 prnl.) v tele matky Dugdóva, splodil nebeský duch sídlaci v strome haoma, ktorého drvenú zmes požila spolu s mliekom mladých kráv, chovaných bylinami zalievanými záračnou dažďovou vodou pod dohľadom vládcov vôd a rastlín - Haurvatáta a Ameretáta/Amar'táta. Jej manžel Pourušaspu, syn vládcu rodu Spitámocov, sa Zarathuštru neúspešne snažil po pôrode zabiť rôznym spôsobom, a tak ho ponechal v pustatine, kde sa ho ujala vlčica. Podľa gréckej mytológie Zeus (ekvivalent indického Džaus Pitara) oplodnil prevažne na jar nielen bohyne (Máiu, Déméter, Létó, Diónu, Aigínu...), ale aj pozemšťanky - v spánku Alkméne (matku Hérakla), Ió v podobe búrkového mraku (matku Epafa ako budúceho kráľa Egypta), v podobe zlateho dažďa Danaé (matku Persea), v podobe labute Lédu (matku Polydeuka a Heleny), v podobe býka Európu (matku Mínóa, Sarpédonta a Rhadamantysa), Kallistó (matku Arkása), Semelé (matku Dionýsa). Božské oplodnenie alebo samooplodnenie (partenogézu, najmä Matky Zeme, prenesenej v gréckej mytológii aj na Hérú, matku Area a Hėfaistu), prevažne v čase orby a sejby, charakterizuje aj panenskú bohyne, napríklad aztèque Coatlícue/Chimalman (patrónku záhradníkov a matku slnečného Huitzilopochtliho - víťaza dňa nad nocou), egyptskú Esét/Isis (matku Hóru), foinickú Myrrhu (matku Kinnura/sýrskeho Adónisa), indickú Isi (matku Íšvara - epiteton Šivu), omsku Nebeskú kravu Nut, resp. sajskú Neit (matku slnečného Ra), wesétsku „supicu“ Mut (matku mesačného Chonsa), frýgsku Nannu (matku Attisa), kannansku (ugaritskú) Anath, frýgsku Kybelé, germánsku Nerthus a podobne. V Číne sa cisár začal modliť (od roku 1420 v Chráme nebies/Tiantan v Bejingu) za bohatú úrodu, aby následne s dvoranmi uskutočnil prvú orbu a obeťami si získal priazeň duchov vôd, lesov a hôr. V časti západnej Európy sa až do nástupu kresťanstva na jar oslavoval pôvodne etruský boh plodnosti zeme - prírodný Silvanus/keltsko-galský Sucellos v sprievode riečnej bohyne matky Nantosuelty (čo značí

„Meandrujúci tok“) v ruke s rohom hojnosti. V Eichstatte obchádzali polia tak, ako v antickej Rímskej ríši, až do zákazu tejto pohanskej ceremónie roku 1784. Podľa *De Pascha Computus* (z roku 243 n. l.) na koniec marca pripadol aj Deň stvorenia Slnka a Mesiaca. Až do roku 336 všeobecne 25. marec (možno v roku 4 prnl.) pokladali aj za Deň narodenia Ježiša Krista (heb. Jėšúa Mašiah/gr. Jesus Christos). Podľa *Biblie* jeho ukrižovanie (*crux*) a úmrtie (nie uväznenie) nastalo v piatok večer židovského pohyblivého sviatku *Pésach/aram. Pascha* (napr. 20. - 27. apríla 2008/5768) v čase prvého mesačného splnu po jarnej rovnodennosti, čo pripadalo buď na 7. apríla 30 alebo na 3. apríla 33/3793. Pôvodne podľa Tertulliana z Kartága, Hippolyta Rímskeho a západných kresťanov sa skoro do 4. storočia asi mylne určil 25. marec 29, keďže židovskí proroci spravidla zomierali v deň svojich narodenín, no vtedy nebol piatok a spln Mesiaca bol až v apríli. Avšak Pésach trvá 8 dní od 14. dňa jarného novoročného babylónsko-židovského mesiaca nísán/nisanu (predexilný ábib asi medzi 21. marcom a 22. aprílom), takže o presnom dátume sa naďalej vedú polemiky. Z hľadiska environmentalizmu je dôležité, že Pésach pôvodne predstavoval nomádsky pastiersky sviatok kultu plodnosti, spojený so zaháňaním démonov, obriezku a obetovaním prvoroďencov (jednoročného baránka), pričom tento pohyblivý sviatok už asi Mojžiš spojil s roľníckym sviatkom nekvaseného chleba (maces/macot), neskoršie pripomínajúcim záchranu prvoroďencov a odchod Židov z Egypta (Exodus), kde 10. deň 9. mesiaca Pachons/Khonsu/kopt. Pakhon charakterizoval „vzostup žiariveho na nebesia“. V roku 2008/5768 mu 21. marca predchádzal *Šťastný deň* - židovský pohyblivý *Sviatok Iósov Purim* oslavovaný v maskách. V Mezopotámii na štvrtý deň mesiaca nisanu v rámci skoro dvojťždňového spomenutého novoročného sviatku *Akitu* (medzi marcom a aprílom - počnúc prvým objavením sa Mesiaca po jarnej rovnodennosti), neskoršie spojeným s púťami do Babylonu na oslavu Marduka, prednášal kňaz urigallus „ekologický“ epos o stvorení *Enúma eliš* (*Keď hore*). *Narodenie Pána* sa spočiatku podľa egyptského sôhického kalendára (odvođeného od egyptskej bohyne Sóthis/Sopdet/Seiros/Oslnivá) datovalo aj do roku 7 prnl. na víťanie heliaktického východu Sírja/Psej hviezdy v čase letného slnovratu v 1. mesiaci Thovt (spojeného s oslavou faraóna) a následného začiatku nilských záplav, ako *sviat*

Oplodnenie Kuntí slnečným Súrjom podľa Mahábháraty

Zrodenie Kršnu pred Dėvakí a Vasudėvom

ku nilskej Anuket 25. júla (Zvestovanie Pána takto pripadlo na 21. septembra roku 8 prnl., teda na jesennú rovnodennosť 5. hethara zasvätenú Hathor). „Otec Východnej teológie/cirkvi“ Órigenés (asi 185 - 253) pri príprave nového alexandrijského kalendára údajne odmietol tento dátum s poznámkou, aby sa Kristus/Chrestos/Mesiáš (prvotne uvádzaný asi v Celsovom spise *Aléthés logos/Pravdivé slovo* asi z roku 180 a v Órigenovej knihe *Kata Kelsú/Contra Celsum/Proti Celsovi z rokov 246 - 248*) takto nestal kráľom faraónov (nový alexandrijský/koptský/etiópsky kalendár od korunovácie cisára Diokleciána roku 284 n. l. počíta od stvorenia sveta po Narodenie Pána len 5492 rokov prnl.; starší 5502 rokov prnl.). Po roku 336 za vlády syna sv. Heleny - Konštantína I. Veľkého (306 - 337) a jeho troch synov, ktorí dali zatvoriť všetky nekresťanské chrámy, preložili v rámci christianizácie Rímskej ríše sviatok Narodenia Pána na 25. decembra (pôvodný sviatok sv. Jána Krstiteľa a narodenia Hóra 10. dňa 6. mesiac Mechira/Rekhura/Rekehweru/kopt.Mekhira) - na severnej pologuli vtedajší zimný slnovrat (dnes 21./22. decembra podľa gregoriánskeho kalendára; v Egypte zasvätený Eséte/Isis), spájaný s nádejou prežitia zimy a s túžbou po snežnej jari. Od Dňa zvestovania 25. marca takto uplynulo deväť mesiacov. Podľa sv. Jána Zlatoústeho (347 - 407) Deň narodenia Pána podľa príkazu prvý raz oslávili 25. decembra v Antiochii roku 386 (v Konštantinopole už asi v rokoch 379 - 380, v Alexandrii až roku 432 a v Jeruzaleme asi o dve storočia neskoršie). Východní kresťania oslavujú naraz Kristove narodeniny/Vianoce, Troch kráľov a Pánov krst v Jordáne (napr. v Arménsku ako „Požehnanie vodou“) 6. - 7. januára, keď v Egypte (22. Mechira) oslavovali Ptaha, Esét a Hóra. Sviatok obrezania Pána (*In Circumcisione Domini*) sa tak u nich presúva z 1. januára na 14. januára, keď v južnej Ázii začínajú sviatky slnka a úrody spojené s očistou a ďakovaním prírode - indický Makar Sankranti, pandžábsky Lohri, gudžarátsky Uttarayan, bengálsky Ganga Sagar, tamilský Pongal, thajský Songkran, myanmarský Thingyan. Napríklad podľa Tamilského kalendára vtedy začína Nový rok. V Ríme medzi rokmi 366 - 394 po východnom vzore určili 6. január za sviatok Zjavenia Pána (*Epiphania Dómini*) a Troch kráľov s poznáním predlžovania dňa, keď sa na Slovensku hovorilo: „Na Nový rok o slepačí krok, na Tri krále o skok dále, na Hromnice o hodinu více.“ Ešte 19. januára „Na sv. Knuta prichádza zima krutá.“ Deň návratu Slnka, resp. Deň Slnka (i

jeho syna) oddávna spájali s rituálnou oslavou nielen Mithra, ale aj Ra, Hóra, Baala, Héliu, Baldera, Freyru a ďalších prosolárnych bohov alebo znovuzrodenia. Napríklad v Thrácii sa vtedy v noci v horách konali Trieteridy, počas ktorých maiany tancovali s hadmi v rukách. Asi v snahe zjednotiť a poštátniť zvyky národov v Rímskej ríši cisár Aurelián (270 - 275) opätovne zaviedol solárnu teológiu s monoteistickou štruktúrou boha Sola (Deus Sol Invictus) zo sýrskej Emessy (dnešnej tureckej Sanliurfy) a 25. december juliánskeho kalendára v roku 274 ustanovil za spomenutý Deň zrodenia nepremoziteľného Slnka (*Dies natalis invicti Solis*). Vianociam predchádza Advent (*adventus* = oznamovanie príchodu), začínajúci štyri týždne pred 25. decembrom prvou Adventnou nedeľou a končiaci prastarým Dňom prvých rodičov (Adama a Evy) a Štedrým večerom/Svätvečerom, dnes u kresťanov s ozdobeným vianočným stromčekom. Ortodoxní kresťania (od 5. storočia dodnes napríklad nestoriáni a maroniti) však tento zvyk nezaviedli. Pôvodne totiž išlo o zdobenie stromu života/sвета (v Babylone až ďalekom Japonsku dokonca draho-kamami). Niekde ho symbolizovali len vetvičkou, inde zaviesli celý na strop, aby sa otáčal (napríklad v Germánii). V Rakúsku ho zdobili červenými jablkami, červenými sviečkami a pečivom. V Sýrii patril k sviatku bohyně matky, plodnosti a vegetácie Atargatis/foin. Derceto, keď preniesli na nádvorie jej chrámu veľký strom a tento ovešali zlatom, striebrom, stužkami, dokonca ovcami a kozami. Neskoršie strom spálili (sviatok „vatra“) s prosbou príchodu jari (nového života), plodnosti a hojnosti. Ešte v roku 580 zakázal biskup v Španielsku zdobiť a venčiť domy zeleňou zo stromov. V roku 1555 zakázali v Alsasku rúbanie stromčeka pre takéto slávnosti. Považovalo sa to za pohanský zvyk zaháňania démonov zla. Uznávala sa však palmová ratolesť na Kvetnú/Palmovú nedeľu (Deň svätenia palie, keď prišiel Ježiš počas sviatku Pésach do Jeruzalema), v roku 2008 pripadajúcu na 16. marca. Problémom ostalo vysväcovanie vždyzelených rastlín (cezmina, tis, borievka, imelo) využívaných v rituáloch už Keltmi, Germánmi i Slovanmi, najmä 25. decembra ako ochrana pred strigami a dušami mŕtvych (dnes často nahradzované komercializovaným estetickým „ešte pohanskejším“ mexickým je-

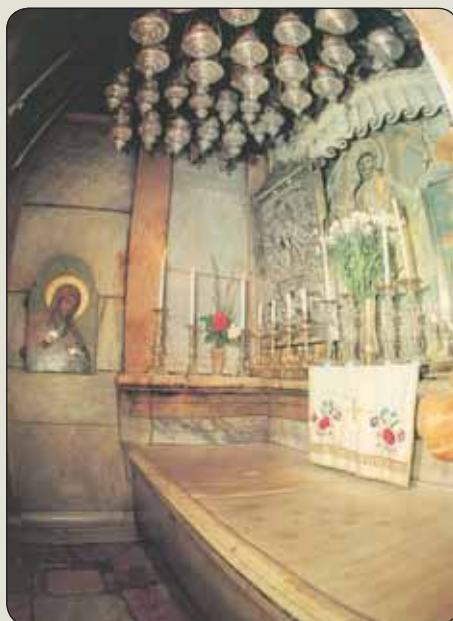
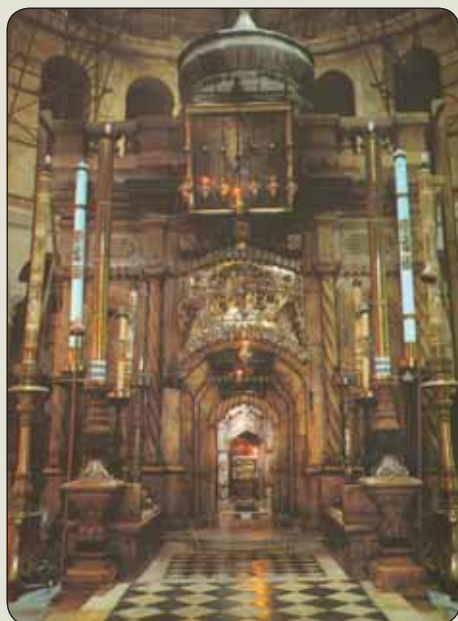

Chrám nebies/Tiantan v Beijingu

dovátym mliečnikom *Euphorbia pulcherrima*, nazývaným Vianočná hviezda alebo Mikulášov kvet, ktorý sv. Mikuláš nevidel a s Vianocami nemá nič spoločné). V Európe namiesto palie svätili na Kvetnú nedeľu najmä vetvičky vrb (bahniatka/maňušky/barky/kozičky/baburence/púzalky), využívané už počas pohanských sviatkov, pričom ich naďalej vkladali do brázdy, zapichávali do hrobov, zastokávali za hradu ako ochranu pred bleskom alebo používali na pošibávanie dobytku pri jeho prvom vyhánaní na pašu. Najstarší doklad o zdobenom „nepohanskom“ vianočnom stromčeku pochádza z roku 1603 (v Česku prvý u J. K. Liebicha v Prahe roku 1812). Masové rúbanie vianočných stromčeka, najmä ihličnanov a ich vrcholcov, spojené s predajom alebo odcudzovaním, nastalo až v 19. storočí. K starším zvykom patrí zhotovenie jasičiek/ betlehema, ktoré inicioval v Laziu v jaskyni pri Grecciu roku 1223 Giovanni Batista Bernardone - sv. František Assiský (1182 - 1226), milovník prírody a autor chválospevu na Slnko (*Pieseň brata Slnka*, 1224) so želaním dobra všetkým živým tvorom (kvázi kresťanský patrón ekologov). Mali pripomenúť jaskyňu s maštaľou v Betleheme, nad ktorou počas vlády cisára Hadriána postavili Adónisov chrám, ktorý dala zbúrať sv. Helena (asi 255 - 329), aby ho nahradila bazilikou. Obdobne postupovala v Nazarete nad domčekom Panny Márie. Kresťanský chrám však spustošili Saraceni, pričom domček (*Casa sancta*) o pôdoryse 8,5 x 3,8 x 4,1 m podľa legendy 10. mája 1291 „preniesli anjeli“ (možno križiaci alebo len obrazne) do Dalmácie nad mestečko Trsat/Tersato a 9. - 10. decembra 1294 ďalej do Talianska na pozemky Laureta pri Recanti s následnými dvomi kratšími presunmi na miesto terajšieho pútnického Loreta (odvtedy sa 10. december označuje ako Deň prenesenia sv. domčeka). Podľa sv. Ambróza z jej iniciatívy po zbúraní Venušino chrámu (z roku 135) na Golgote s náhradnou výstavbou Chrámu Svätého/Božieho/Kristovho hrobu (vysväteného roku 335), 3. mája 326 tu v starom malachitovom lome našli zvyšky troch križov. Tie jeruzalemský patriarcha Makarios ukázal chorej, ktorá po dotknutí sa tretieho z nich okamžite vyzdravela, a tým určila jeho svätosť (tento rozdelili na dve časti - jeruzalemskú a konštantinopolskú, z ktorej polovicu preniesli do Ríma). Symbol sv. Kríža (spojený so sviatkom jeho povýšenia Encnia 14. septembra) následne priamo alebo nepriamo zmenil vzhľad i obsah environmentu na mnohých miestach sveta, nielen budovaním kalvárií a stavaním križov.

„Premôž seba samého, aby si sa vrátil k obradom - tomu sa hovorí ľudskosť/žen. Keby toho bol niekto schopný, i keď len na jeden jediný deň, celý svet by sa uchýlil k jeho ľudskosti. Byť ľudský - to je potrebné hľadať sám v sebe a nečakať, že ti to dajú druhí.“

(Kchung-fu-č/Konfucius, 551 - 479 prnl.: Hovory/Lun-jü XII/1.)

Kaplnka a Kristov hrob v Chráme Svätého hrobu v Jeruzaleme

Jozef Klinda